

Essay

Het onbehagen in het nieuws: wantrouwen, mijden en alternatieve media

Jaron Harambam

Afdeling Sociologie, Universiteit van
Amsterdam
j.harambam@uva.nl

Ria Goris

Opleiding journalistiek, Erasmushogeschool
Brussel
ria.goris@ehb.be

Kernwoorden: nieuws, journalistiek,
wantrouwen, alternatieve media.

De traditionele nieuwsmedia staan de afgelopen jaren onder grote druk. Allereerst heeft de opkomst van het internet, en die van sociale media in het bijzonder, de *modus operandi* van nieuwsorganisaties zwaar uitgedaagd (Nielsen et al. 2016). Leesgedrag en financieringsmodellen zijn ingrijpend veranderd en de presentatie van het nieuws is dat ook. Naast veel meer visuele communicatie en *explainers* in videovorm, verkrijgen velen het nieuws vooral via sociale media en op hun smartphone, zeker jongeren (Nieuwsbarometer 2025; Reuters Digital News Report 2025; Swart en Broersma 2022). Nieuwsorganisaties haken op deze veranderingen in en brengen het nieuws in verschillende mediavormen gedurende (bijna) alle 24 uur van de dag (Rosenberg en Feldman 2008). Op deze manier pogen zij hun berichtgeving aan te passen aan de wensen van de moderne nieuwsconsument, kenmerkend voor de zogenoemde ‘audience turn’ in de journalistiek (Costera Meijer 2020). Al deze transformaties hebben hun weerslag gehad op maatschappelijke machtsrelaties en ongelijkheden: welke groepen in onze samenleving nieuwsdebatten kunnen beïnvloeden, en met welke retorische, visuele en technologische strategieën zij deze *agendasetting*-macht uitoefenen is eveneens ingrijpend veranderd

door de digitale revolutie (Chadwick 2017).

Het nieuwslandschap is dan ook diverser dan ooit. Waar eerst vooral traditionele nieuwsmedia – persbureaus, kranten en (publieke) televisie – het beeld bepaalden over grote maatschappelijke ontwikkelingen, zijn er door de participatieve *affordances* van sociale media allerlei nieuwe spelers bijgekomen. Praktisch iedereen kan nu zelf nieuws maken en dit op allerlei manieren delen met de meest uiteenlopende publieken: soms gebeurt dit op kleinschalige wijze door berichten over gebeurtenissen live op sociale media te delen, welke door het virale karakter ervan grote gevolgen kunnen hebben (e.g., Tufekci 2017; Wang 2016). Anderzijds zijn er steeds meer professionaliserende nieuwkomers die met blogs, podcasts, videocasts, en zelfs heuse live online-uitzendingen het nieuwslandschap danig veranderen (Holt et al., 2019). Deze zogenaamde ‘alternatieve media’ gaan vaak tegen de ideologische hegemonie van de traditionele media in en brengen een ander geluid voor een publiek dat laatstgenoemde media vaker de rug toekent (Fuchs 2010; Rauch 2020). De traditionele nieuwsmedia zien hierdoor niet alleen hun bereik in gevaar komen, maar verliezen ook steeds meer hun poortwachtersfunctie: welke informatie naar buiten komt, wat als betrouwbaar wordt gezien en hoe dit in de wereld wordt geholpen is niet langer in de handen van de grote nieuwsbedrijven alleen. Het kent een grillig verloop met allerlei actoren die meer of minder betrouwbaar nieuws verspreiden (Waisbord 2018).

Tegelijkertijd zijn de nieuwsmedia ook steeds meer onderdeel van maatschappelijke strijd geworden. Volgens sommigen geven zij namelijk geen eerlijk beeld van de werkelijkheid en laten zij een zekere *bias* of voorkeur doorspiegelen in hun berichtgeving (Newman en Fletcher 2017). Deze houding is enerzijds logisch omdat de nieuwsmedia toch onze voornaamste blik op de wereld zijn, en de manieren van berichtgeving grote invloed hebben op de politiek en op publieke opinies rondom belangrijke maatschappelijke onderwerpen (Schudson 1995). Het is daarom niet voor niets dat ‘objectiviteit’ een centrale waarde in de professionalisering van de journalistiek is geworden, en dan vooral als antwoord op politieke en commerciële druk (Anderson en Schudson 2019; Tuchman 1972). Tegenwoordig zijn de nieuwsmedia zich ervan bewust dat ‘objectiviteit’ eerder een ideaal dan een praktische realiteit is. In de internationale journalistieke code (Global Charters of Ethics for Journalists 2019) gaat het daarom over een waarheidsgetrouwe weergave van feiten en om evenwichtige en onpartijdige berichtgeving. De nieuwsmedia zouden immers niet politiek mogen sturen door gekleurde berichtgeving. Toch is het precies die vermeende objectiviteit die nu zo zwaar bekritiseerd wordt. Of we het nu hebben over verhitte politieke thema’s zoals de migratie- of klimaatproblematiek, of over geopolitieke conflicten zoals de Israël-Hamas oorlog of de (nawassen van de) coronacrisis: de nieuwsmedia worden beschuldigd van partijdigheid en eenzijdigheid. Ironisch genoeg wordt aan zowel de linker- als rechterzijde van het politieke spectrum vaak dezelfde kritiek van eenzijdigheid en partijdigheid geuit. Wellicht kan dit als een positief teken

geïnterpreteerd worden: zitten ze dan misschien toch goed in het midden met hun berichtgeving?

Dat is niet het geval volgens veel verschillende groepen die deze media wantrouwen. In de afgelopen jaren hebben we verschillende demonstraties gezien waarbij de nieuwsmedia als kop van jut worden neergezet. De “NOS=FAKE NEWS”-spandoeken die tijdens de coronapandemie rondgingen zijn daar een uitstekend voorbeeld van. Deze uitingen zijn onderdeel van een breder wantrouwen naar de nieuwsmedia onder ‘complotdenkers’, mensen die geloven dat zij heimelijk aangestuurd worden door (duistere) machthebbers die ons een rad voor de ogen willen draaien (Harambam 2020). De ‘mainstream media’ is een pejoratief neologisme wat nu gangbaar is geworden om de traditionele nieuwsmidia mee te beschimpen. Het is daarbij opvallend dat het – in Europa – vooral de publieke omroepen zijn die de grootste hoon ontvangen. Dat wantrouwen is er overigens ook bij actievoerders van *Extinction Rebellion* die in Hilversum het redactiegebouw van de NOS wilden bezetten omdat zij volgens hen “geen eerlijk verhaal” vertellen over de klimaatcrisis en zich zouden laten leiden “door de belangen van overheden en bedrijven” (Villamedia, 2025), of denk aan de categoriale weigeringen van de (meest radicale) pro-Palestina demonstranten om met de (rechtse) nieuwsmedia te praten (NVJ, 2024). Maatschappelijke woede en ontevredenheid richt zich tegenwoordig vaak op de bringers van het nieuws, en in sommige gevallen resulteerde dat zelfs in intimidatie en geweld (Persveilig, 2025). De NOS heeft daarom ook besloten om niet langer met de herkenbare logo’s op hun busjes het land in te gaan (NOS, 2020). Te vaak worden zij lastiggevallen bij het maken van reportages en de veiligheid van journalisten om hun werk goed te doen komt steeds meer in het geding. Ook de VRT zet soms anonieme wagens in en worden er soms speciale beschermende petten gedragen tegen stenen die ongelukkig terecht kunnen komen tijdens demonstraties. Voor elke situatie wordt een afzonderlijke risicoanalyse gemaakt, aldus de VRT in directe communicatie aan ons.

De positieve keerzijde van al deze ontwikkelingen in het nieuwslandschap is wellicht dat het maatschappelijke belang en de interesse in nieuws desondanks nog steeds groot is. Zeker, onder bepaalde groepen is er ook mate van ‘nieuwsmoetheid’, vooral onder jongeren: zij ervaren het nieuws als overweldigend, negatief en vermoeiend, en weten soms niet wat meer waar en niet waar is (Nieuwsbarometer 2025). Dit is een complex verschijnsel waar verschillende redenen aan ten grondslag liggen (Andersen et al. 2024), daarover later meer. Maar zelfs onder de meest wantrouwende mensen, de ‘complotdenkers’, wordt het nieuws veelal gevolgd, hoewel met een wantrouwende blik. Nog interessanter, wellicht, is dat zij vanuit datzelfde wantrouwen juist allerlei eigen nieuwsorganisaties opzetten (Harambam 2023). Dit zijn zowel individuele podcasts (e.g., The Trueman Show), gedrukte pers in grote oplages verspreid door heel het land (e.g., De Andere Krant; Gezond Verstand), als professionelere mediaproducties die sterk lijken op gangbare journalistieke programma’s (e.g., BLCKBX.TV). Hoewel zij vaak als

‘complotdenkersmedia’ buiten het journalistieke veld worden geplaatst, zou er vanuit het perspectief van mediapluralisme evengoed beargumenteerd kunnen worden dat zij een welkome aanvulling zijn op het nieuwsaanbod (Urkens et al. 2024). In tijden van sterke mediaconsolidatie – veel individuele kranten en tv-zenders zitten tegenwoordig in grote mediaconglomeraten (Noam 2016), wat mogelijk gevolgen heeft voor de kwaliteit van het nieuws (Gars en Ots 2024) – brengen zij daadwerkelijk een ander ideologisch geluid. Al deze verschillende alternatieve nieuwsorganisaties willen ook bijdragen aan wellicht de belangrijkste rol van de journalistiek: de waakhondfunctie voor de democratie. Nieuwsmedia moeten de macht bevragen en onze leiders onderwerpen aan verantwoording en kritiek. Dat zien we bij deze media ook gebeuren.

In dit Dossier – zo noemen we een klein themanummer bij Tijdschrift Sociologie – gaan we dieper in op al deze ontwikkelingen. Wij brengen u zes bijdragen: twee onderzoeksartikelen, twee essays, en twee kritische reflecties op het 2024 Reuters Digital News Report. De onderzoeksartikelen zijn geschreven door Ria Goris, en belichten enerzijds bevindingen uit tachtig gesprekken met burgers die het nieuws mijden en/of wantrouwen, en anderzijds resultaten uit gesprekken met 29 journalisten over de fenomenen nieuwsmijden en -wantrouwen. Ze geven een beeld van de rechtvaardigingen voor het wantrouwen of mijden en de achtergronden van waaruit dit ontstaan of gegroeid is, evenals suggesties die deze mensen aandragen voor de media. Ook de bevroegde journalisten delen hun ideeën en ervaringen rondom deze problematiek, en opperen ideeën om het tij te keren.

Jolan Urkens, Jaron Harambam en Leen d’Haenens bespreken in hun essay of de hiervoor besproken alternatieve complotmedia een verrijking of gevaar vormen voor de democratie vanuit het breed gedeelde principe van mediapluralisme. Zij ontwikkelen een raamwerk om dit empirisch te kunnen beoordelen vanuit drie democratische theorieën die elk verschillend invulling geven aan mediapluralisme. Matthias de Bondt beschouwt op basis van zijn etnografisch veldwerk in verschillende alternatieve mediaorganisaties hoe deze zich hebben geprofessionaliseerd, en hoe zij zich verhouden tot de epistemische autoriteiten (media, wetenschap en politiek) waartegen zij zich afzetten.

Tim Groot Kormelink reflecteert op de dalende nieuwsinteresse wat zichtbaar werd gemaakt in het 2024 Reuters Digital News Report en onderzoekt of dat eigenlijk erg is. Hij behandelt verschillende verklaringen hiervoor en beargumenteert dat we ons minder zorgen moeten maken over individuele verschillen in nieuwsgebruik, maar vooral moeten kijken naar de meer structurele en cultuurgebonden oorzaken van uitsluiting van nieuws.

Ike Picone en Pauljan Truyens focussen in hun essay over het 2024 Reuters Digital News Report op wat een aantal trends in nieuwsgebruik anno 2024 ons leren over de soms onderling sterk verschillende groepen van nieuwswantrouwers en -mijders die zich afkeren van of afzetten tegen de nieuwsmedia. Maar ook omgekeerd, schijnen zij licht op wat wantrouwers en mijders ons kunnen

vertellen over hoe mensen nieuws tot zich nemen in een digitaal en genetwerkt medialandschap.

Met deze verschillende bijdragen hopen wij niet alleen een diepgaande en diverse kijk op het huidige nieuwslandschap te geven, maar ook verder sociologisch onderzoek naar al deze ontwikkelingen te stimuleren. Veel leesplezier.

Literatuur

- Andersen K, Toff B en Ytre-Arne B (2024) Introduction: What we (don't) know about news avoidance. *Journalism Studies* 25(12):1367-1384.
- Anderson CW en Schudson M (2019) Objectivity, professionalism, and truth seeking. In K Wahl-Jorgensen en T Hanitzsch (red.) *The Handbook of Journalism Studies* (pp. 136-151). Londen: Routledge.
- Chadwick A (2017) *The Hybrid Media System: Politics and Power*. Oxford: Oxford University Press.
- Costera Meijer I (2020) Understanding the audience turn in journalism: From quality discourse to innovation discourse as anchoring practices 1995–2020. *Journalism Studies* 21(16):2326-2342.
- Fuchs C (2010) Alternative media as critical media. *European Journal of Social Theory* 13(2):173-192.
- Garz M en Ots M (2025) Media consolidation and news content quality. *Journal of Communication* 75(3):195–206.
- Global Charters of Ethics for Journalists (2019) <https://www.ifj.org/who/rules-and-policy/global-charter-of-ethics-for-journalists>.
- Harambam J (2020) *Contemporary Conspiracy Culture: Truth and Knowledge in an Era of Epistemic Instability*. Londen: Routledge.
- Harambam J (2023) The proliferation of alternative media: how corona conspiracy theories in The Netherlands fostered new social movements. In M Butter en P Knight (red.) *Covid Conspiracy Theories in Global Perspective* (pp. 252-267). Londen: Routledge.
- Newman N en Fletcher R (2017) *Bias, Bullshit and Lies: Audience Perspectives on Low Trust in the Media*. Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/bias-bullshit-and-lies-audience-perspectives-low-trust-media>.
- Nielsen R, Cornia A en Kalogeropoulos A (2016) *Challenges and opportunities for news media and journalism in an increasingly digital, mobile, and social media environment*. Reuters Institute for the Study of Journalism. <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/our-research/challenges-and-opportunities-news-media-and-journalism-increasingly-digital-mobile-and>.
- Nieuwsbarometer (2025) <https://www.arteveldehogeschool.be/nl/onderzoek-en-samenwerking/onderzoek/communicatie-media-design/nieuwsbarometer>.
- Noam E (2016) *Who Owns the World's Media? Media Concentration and Ownership Around the World*. Oxford: Oxford University Press.
- NOS (2020) NOS haalt na aanhoudende bedreigingen logo van satellietwagens, 15 oktober

-
- 2020: <https://nos.nl/artikel/2352452-nos-haalt-na-aanhoudende-bedreigingen-logo-van-satellietwagens>
- NVJ (2025) NVJ: ‘Demonstranten UvA: blijf van journalisten af’, <https://nvj.nl/actueel/nvj-demonstranten-uva-blijf-journalisten-af>
- Persveilig (2025) 249 incidenten gemeld bij PersVeilig in 2024, 5 januari 2025: <https://persveilig.nl/artikelen/249-incidenten-gemeld-bij-persveilig-in-2024>
- Rauch J (2020) *Resisting the News: Engaged Audiences, Alternative Media, and Popular Critique of Journalism*. Londen: Routledge.
- Reuters Digital News Report (2025) <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025>.
- Rosenberg H en Feldman CS (2008) *No Time to Think: The Menace of Media Speed and the 24-Hour News Cycle*. Londen: A&C Black.
- Schudson M (1995) *The Power of News*. Cambridge: Harvard University Press.
- Swart J en Broersma M (2022) Met het hoofd of met de buik?: Tactieken van jongeren om te bepalen of politiek nieuws ‘betrouwbaar genoeg’ is. *Mens & Maatschappij* 97(1):104-109.
- Tuchman G (1972) Objectivity as strategic ritual: An examination of newsmen’s notions of objectivity. *American Journal of sociology* 77(4):660-679.
- Tufekci Z (2017) *Twitter and Tear Gas: The Power and Fragility of Networked Protest*. New Haven: Yale University Press.
- Urkens J, Harambam J en d’Haenens L (2024) Threat or menace to media pluralism? A framework to assess alternative conspiracy media in today’s information landscape. *Journalism*:14648849241277084.
- Villamedia (2025) Met bezetting op het Mediapark eist Extinction Rebellion betere klimaatverslaggeving van NOS, 30 mei 2025: <https://www.villamedia.nl/artikel/met-bezetting-op-het-mediapark-eist-extinction-rebellion-betere-klimaatverslaggeving-van-nos>
- Wang TL (2016) From news receiver to news producer – The new relationship between journalists and audience in Web 2.0. *Advances in Journalism and Communication* 4(2):55.
-

Over de auteurs

Jaron Harambam is Universitair Docent Media, Truth Politics and Digitalization bij de afdeling Sociologie van de Universiteit van Amsterdam. Zijn onderzoek richt zich op de publieke strijd om de waarheid in een gemediatiseerde wereld. Meer specifiek onderzoekt hij complottheorieën, (alternatieve) nieuwsmedia, en sociale media platformen.

Ria Goris is docent en onderzoeker in de opleiding journalistiek van de Erasmushogeschool Brussel. Hiervoor was zij zelfstandig journalist voor onder meer Knack, De Standaard, De Morgen, en Humo. Nu doceert en onderzoekt zij de productie van nieuws.